

ANKOLOGIYA SOHASIDAGI TERMINLARNING INGLIZ TILIDAN  
O'ZBEK TILIGA TARJIMA MUOMMOLARI

Eshiyazova Risolat Shavkatovna

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti 1-kurs magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8188299>

**Annotatsiya.** Ushbu maqolada terminlarning ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima muommolari haqida va ilmiy terminlarning o'rganilganlik darajasi, ahamiyati to'g'risida bo'lib, ingliz ilmiy terminlarining o'zbek tiliga tarjima qilish masalalari haqida ma'lumotlar berilgan.

**Kalit so'zlar:** termin, ingliz, tarjima, chet tili, o'zbek terminologiyasi.

PROBLEMS OF TRANSLATION OF TERMS IN THE FIELD OF ONCOLOGY  
FROM ENGLISH TO UZBEK

**Abstract.** This article is about the problems of translation of terms from English to Uzbek and about the level of study and importance of scientific terms.

**Key words:** term, English, translation, foreign language, Uzbek terminology.

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА ТЕРМИНОВ В ОБЛАСТИ ОНКОЛОГИИ С  
АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА НА УЗБЕКСКИЙ

**Аннотация.** В данной статье речь идет о проблемах перевода терминов с английского языка на узбекский и об уровне изученности и важности научных терминов, дается информация о переводе английских научных терминов на узбекский язык.

**Ключевые слова:** термин, английский язык, перевод, иностранный язык, узбекская терминология.

Insoniyat ilmiy tafakkurining hosilasi bo'lib, xususan, asosan soha mutaxassislariga ayon bo'lgan ilmiy terminlar faqat tarjima orqali o'zga xalqlar tiliga, ongiga, shuuriga yetib borishi mumkin. Bunday jarayonda asliyat terminlari bilan tarjima qilingan til sohibini bog'laydigan yagona vosita bu tarjimondir. Xuddi ma'lum bir matn kabi termin ham tarjimasi uning qanday izohlanganligi bilan asoslanadi. Bir tarafdand, termin intralingvistik tizimning bir obyektini sifatida o'sha tilning leksik, grammatik, fonetik xususiyatlarini o'zida aks ettiradi. Boshqa tarafdand esa, ilmiyma'naviy madaniyat obyektini sifatida ekstralingvistik voqelikni ham o'zida aks ettirishi mumkin, chunki termin semiotik tizimning muhim tarkibiy qismidir. Tarjima, aslida, asliyatni tarjima tili vositalari bilan ifodalab berish hisoblanadi. Oddiy matnning ham, ilmiy asarning ham ma'nosi nafaqat so'zlarning lug'aviy va ma'naviy ma'nosiga, balki ularning sitilistik va sintaktik xususiyatlariga ya'ni ularning birikishiga ham bog'liq. Asliyat ma'no mundarijasini muqobil ravishda tarjima qilish uchun, dastavval, uning tarkibiy qismi bo'lgan so'z, so'z birikmasi, gap va boshqalar haqida batafsil ma'lumotga ega bo'lish lozim. Ilmiy asarni tarjima qilish uchun uning tarkibiy qismlarini tarjima tili qonun-qoidalariga mutlaq rioya qilgan holda to'g'ri tarjima qilish kerak.

Bugungi globallashtgan zamonda, madaniyatlar va davlatlararo kasbiy muloqotlar muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqaro munosabatlarning tez suratda rivojlanayotganligini siyosat, iqtisod, fan, texnika va chet elliklar bilan hamkorlik olib borishda yaqqol sezishimiz mumkin. Ilm-fanga doir aloqalar ham shular jumlasidan. Dunyo ilm-fan bilan shug'ullanadigan olimlarning orasida ilmiy hamkorliklarning ko'payib borayotgani ilmiy terminlarni mukammal tushunadigan, bir tildan ikkinchi tilga hech qanday qiyinchiliksiz tarjima qiladigan yetuk mutaxassislarni talab qiladi.

Shu nuqtayi nazardan, ilmiy terminlarning leksik, kognitiv va tarjimaviy xususiyatlarini o'rganish alohida o'rin tutadi. Chet tilidagi ilmiy adabiyotni o'qish jarayonida biz, eng avval, leksik-semantik jihatlarini chuqur o'zlashtirishga harakat qilamiz, sababi, ilmiy matnlarda terminlar notermin so'zlarga qaraganda ko'p uchraydi. Ammo ilmiy terminlarni oddiy so'zlardan farqlashda ba'zi chalkashliklar yuzaga kelishi mumkin.

Terminologiya - bu tilning o'ziga xosligi. Atamalar umumiy so'zlardan, boshqa tillardagi so'zlardan yoki tilda allaqachon mavjud bo'lgan morfemalardan tuzilishi mumkin. Hozirgi vaqtda o'zbek terminologiyasining boyligi, asosan, boshqa tillar va so'z birikmalaridan foydalanish natijasidir. Ma'lumki, ingliz tili hozirda dunyoning asosiy muloqot tili hisoblanadi. Shunday qilib, ingliz tili o'z lug'atiga doimiy ravishda yangi so'zlarni qo'shish orqali rivojlanmoqda. Ingliz tilining o'zbek tiliga ta'siri juda katta va uni asosan fan, pedagogika, texnologiya va ijtimoiy hayotning turli sohalarida ko'rish mumkin. Ko'p hollarda biz o'zbek tilining ichki imkoniyatlaridan kelib chiqib, ingliz tilidan kelgan atamaning ekvivalentini topishga harakat qilamiz. Ammo xalqaro atamalar (yoki xalqaro so'zlar) deb sotiladigan shunday atamalar mavjudki, ular ingliz va o'zbek tillarida bir xil shaklda hech qanday o'zgarishsiz qo'llaniladi. Masalan, yunon va lotin so'zlari texnik va ilmiy atamalar sifatida keng qo'llaniladi.

Termin umumxalq tilida muayyan terminologik tizim orqali o'tadi, binobarin, termin va umumiste'moldagi so'zlar bir-birini to'ldiradigan leksik birliklardir. Biologiya, matematika, tilshunoslikda qo'llanadigan „funksiya“ so'zini ko'p ma'noli termin sifatida emas, balki terminologik omonimlar, sohalararo sodir bo'lib turadigan reterminologik jarayon ya'ni bir soha terminining ikkinchi soha termini sifatida qo'llanishi hosilasi tarzida qaralmog'i lozim. Umumxalq leksikasiga doir qonuniyatlar termin hosil qilishda ham kuzatiladi. So'z bilan termining umumiy va xususiy tomonlari yetarli darajada ochib berilgan emas; kundalik turmushda keng iste'molda bo'lgan so'zlar ayni paytda turli sohalariga doir terminlar hamdir.

Terminga berilgan quyidagicha ta'rif ham shuning isboti: “Ma'lum bir fan yoki kasb-hunar doirasidagi muayyan bir ma'noni ifodalash uchun foydalaniladigan so'zlar terminlar deb yuritiladi. Terminlar qo'llanilish sohasiga ko'ra ilmiy hamda kasbiy terminlarga bo'linadi. Masalan, landshaft, gidrosfera, azimut – geografiya faniga oid terminlar; yelim, charm, mum – etikdo'zlik kasbiga doir terminlar.” Yana bir ta'rifda ilmiy va kasbiy terminlarga berilgan misollar ham o'zini to'liq oqlay olmaydi. Sababi, terminlarga ham muayyan kasb-hunar ham ma'lum bir soha vakillari nutqida qo'llaniladigan maxsus so'zlardir. Ilmiy izlanishlar shuni ko'rsatadiki, terminlar va kasbiy leksika orasida quyidagi farqlar bor: - Termin ham kasb-hunarga oid leksika ham nominativ vazifa bajaradi, ya'ni inson faoliyatining biror bir sohasiga oid voqelikni nomlaydi; - Terminga ekspressivlik xos emas, biroq kasb-hunar leksikasi o'ziga xos ekspressiv bo'yoqqa ega: - Termin mutlaqo rasmiy harakterga ega, kasbiy leksika esa aksincha norasmiy tarzda bo'ladi. Umuman, so'z, termin, nomenklatura, kasb-hunar leksikasi hamda ularning munosabati shu darajada chalkashki, ularga aniqlik kiritish uchun ko'plap ilmiy izlanishlar va tadqiqotlar olib borish lozim. V.G. Gakning “Lingvistik belgilarning assimetriyasi va terminologiyaning ayrim umumiy muammolari” nomli maqolasida termin lug'aviy til birligi sifatida o'rganilishi lozimligi hamda uning til leksik birligidagi utgan o'rni haqida asosli mulohazalar berilgan. Olim ba'zi ilmiy manbalarda terminlarni lug'aviy til birligi sifatida qaralmayotganligiga e'tiroz bildirib, “termin bu funksiya, leksik birlik nutqda qo'llanilishining bir ko'rinishidir” degan fikrni ilgari suradi. V. G. Gakning fikriga ko'ra, quyidagi ikkita xususiyatni o'zida mujassam etgan har qanday so'z lug'aviy

birlik bo'la oladi: bular, nimanidir ifodalab kelishi va tushunchalar qatorida ma'lum bir o'rinni egallashi mumkinligidir. Maqolada, shuningdek, termin va notermin so'zlar ifoda xususiyatiga ko'ra tahlil qilinadi va aniqlanadi: bir planli lug'aviy birliklar, ular termin funksiyasida qo'llanilmaydi; termin sifatida qo'llaniladigan bir planli lug'aviy birliklar; ham termin ham notermin funksiyasini bajaruvchi ikki planli lug'aviy birliklar. Olimning yozishicha, biror bir terminologik soha taraqqiyot jarayonini boshdan kechirar ekan,

Hozirgi kunga qadar ko'plab tadqiqotlar, shu jumladan dissertatsiya, sanoat terminologiyalari, qoida tariqasida, ushbu terminologiyalarga kiritilgan birliklarni lingvistik tahlil qilish bilan cheklangan atamalar so'zlar va iboralarni ajratish, atamalarni shakllantirishning metaforik usullari, turli xil tuzilmalar atamalarini statistik hisoblash va boshqalar. Ushbu savollarga zamonaviy yondashuvlar, xususan, kognitiv yondashuv atamalar va ularning agregatlariga nisbatan qo'llanilganda javob berish mumkin bo'ladi. Ushbu yondashuv dastlab psixologlar tomonidan XX-asrning o'rtalarida qo'llanilgan, ammo keyinchalik o'z mavzusi va usullarini kengaytirib, tilshunoslikka ham tarqaldi. Britaniya va Amerika ingliz tillarida O'zbekcha so'z qadoqlangan juda ko'p equivalentlarga ega. Baliq konservalari-qadoqlangan baliq konservalangan ananas-qadoqlangan ananas qadoqlangan sut-qadoqlangan sut Punnet qulupnay-qadoqlangan qulupnay boksli svetkorn-qadoqlangan shirin makkajo'xori har qanday tarjima manba matnining mazmuni, funktsiyalari, stilistik va kommunikativ qiymatini saqlab turishi kerak. Oziq-ovqat sanoati hujjatlarini/matnlarini tarjima qilishda umuman to'g'ri tarjima qilishning o'zi etarli emas. Tarjima-bu ma'lumotni barcha tafsilotlarni va hatto alohida so'zlarning ma'nosini o'z ichiga oladi. Bundan tashqari, manba matni uchun haqiqiy bo'lishi kerak. Oziq-ovqat texnologiyasi matn maxsus ichimlik katta sonini o'z ichiga oladi, ovqat, gazak termin. So'zlashuv, takrorlash, arxaik til, uzun jumlar, formulaning noto'g'riligi, nomutanosiblik (shartnoma moddalari o'rtasida) va subjunktiv kayfiyatdan foydalanishdan qochish kerak. Hujjatlarni tarjima qilish ancha murakkab jarayon. Tarjima qilish hujjatning manba matni tuzilishini saqlab turish kerak. Bir tilning turli xil variantlari mavjud. Ingliz tili buyuk Britaniya, AQSh, Avstraliya, Kanada va boshqa mamlakatlarning oziq-ovqat sanoati tillarini qamrab oladi. Ularning barchasi sintaktik, leksik va semantik jihatdan farq qilishi mumkin. Shuning uchun ko'rsatkichlarga e'tibor berish orqali hujjat matnini talqin qilishi kerak.

## REFERENCES

1. Loesche, V. (1991). Tuebingen: Guten Narr. Nyumark, P. (1988a).
2. Xertfordshir: Prentice Zali. Nyumark, P. (1988b).. Xertfordshir:
3. Prentice Zali. [www.foodprocessing.com](http://www.foodprocessing.com)
4. Гулямова, Н. А. Озиq-ovqat sanoati terminologiyasining ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilish xususiyatlari.— 2018. — № 14 (200). — С. 73-75.- URL: <https://moluch.ru/archive/200/49277/> (O'zbekiston: 09.01.2023).